

Svolder – den mytomspunna ön

Sjöslaget vid Svolder år 1000 var en stor händelse i Norden, men verkar inte ha levt kvar i folkminnet genom århundradena. Det finns beskrivet i de omtvistade isländska sagorna. Genom tiderna har mer eller mindre fantasifulla antaganden framförts, mest vad gäller läget för Svolder, alltifrån Svinesund och Rivö vid Göteborg till Ven i Öresund, samt vid Rügen på Nordtyska kusten. Här följer en skildring av Henrik Karlsson på Hönö.

Slaget vid Svolder

Henrik Karlsson 2022

(Texten är hämtad från Tacitus.nu på nätet som publicerat Emil Olssons översättning med noter. Det är kapitlen 91–113 som använts här. Kapitelindelningen förefaller inte vara helt lika mellan det isländska originalet och översättningen. Min uppfattning om de isländska sagorna är att de inte skall tas som helt sanna men inte heller som rena påhitt. De innehåller mycket som är trovärdigt, och man kan säkert komma sanningen ganska nära genom noggrann analys och tolkning). Min tolkning är skriven i lite ålderdomlig stil för att bättre ansluta till texten.

När det gamla årtusendet gått till ända och det nya timade, hände sig att den vittberömda kong Olav Tryggvason tillbragte vintern i Nidaros med sin drottning Tyra som han nyligen äktat. Hon hade kort tidigare tvångsförmäls med den gamle hedniske kung Burislav i Vendland, från vilken hon genast rymt och smugit sig förbi sin broder Svend, danakungen, och letat sig fram till kong Olav i Nidaros. Denne fattade tycke för henne och fann henne vara ett gott parti. Hon blev då strax hans hustru. Men under bröllopsfirandet och de sedvanliga årliga gästbudens hetsade Tyra Olav att bege sig till kung Burislav och hävda hennes rätt till stora landområden. Så kom det sig att Olav budade leidang till sommaren och tillsatte sysselmän och fogdar i Tröndelag att bevaka hans intressen under hans bortovaro. Kristnandet av landet fortfor, på Island och Grönland genom sändebud.¹

Så for kong Olav om förvåren söderut på sin färd mot Vendland. Han seglade söderut längs kusten och fick med sina elva skepp följe med allt fler stormän. Sextio skepp hade han till slut med sig när han for genom sin fiende danakungen Svends rike och Öresund². Olav och hans följe kom så till Vendland och kung Burislav i Jomsborg³, där han förde lyckosamma samtal om sina landanspråk. De låg där om våren och sommaren.

Samma tid hade danakungen fått nys om kong Olavs leidang och skickat bud därom till kung Olof i Svitiod och dennes jarl Erik. Svend hade av sin hustru Sigrid Storråda eggats att angripa och besegra sin norske fiende. Olof och Erik samlade nu en flotta som med Svends kom att bestå av lika många skepp som Olavs. De två seglade på våren från Sverige söderut och mötte kung Svend och hans flotta och fortsatte till Danmark⁴. Men när de kom dit fann de att Olav till deras förtrytelse hade hunnit före dem på sin färd

¹ Detta är bakgrunden till slaget vid Svolder. Olav eggades av sin hustru (liksom Svend av sin!). Han ville ha en stark flotta med sig för att lägga kraft bakom sina landanspråk gentemot kung Burislav. Han behövde också vara stark för att på sin färd våga sig rakt igenom det fientliga Danaväldet.

² Olav seglade söderut genom Öresund. Det är otvetydigt. Han passerade alltså nuvarande Bohuslän och Halland.

³ Vendland sträckte sig ända från nuvarande Schleswig söder om Danmark till nuvarande Gdansk. Centralt i detta rike, vid Oders mynning, låg kung Burislavs huvudstad Jomsborg. Den var också hemvist för de vida omkring härjande jomsvikingarna under Sigvald jarl.

⁴ Det står att de seglade varandra till mötes. Det får man förstå så att de kanske möttes vid Bornholm eller så och sedan fortsatte till själva Danmark (kanske vid infarten till Öresund). Där fick de reda på att Olavs flotta redan hade passerat, något som Svend inte visste: de hade alltså passerat mellan det att Svend seglade de andra till mötes och att han kom tillbaka hem med de andra. Det kan inte ha tagit så många dagar, så Olav hade tur som slapp igenom ett sådant nålsöga i tiden, den gången. Om Svend hade räknat med att Olav inte

österut mot Vendland. De sände då ledaren för jomsvikingarna, Sigvald jarl, till kong Olav i Vendland för att förleda honom till strid och nederlag.

Sigvald jarl nästlade sig in hos Olav och fick hans förtroende. Den danska styrkan seglade österut till Vendland⁵ och lade sig i skydd vid den stora⁶ ön Svold som låg i mynningen av Svoldersundet⁷. Där ville de invänta Olavs flotta som skulle komma den vägen på sin hemfärd österifrån⁸.

Till slut gav sig Olav i väg. Det var nu september. Allt under det sommaren led hade Olavs män i Vendland blivit otåliga och velat segla västerut på hemfärd. Nu var vinden gynnsam. De många små skeppen som var snabbare kom före ut på öppna havet med nordlig kurs⁹. Sedan följde Olav med sina 11 skepp och Sigvald jarl med lika många. Sigvald seglade först in mot Svold, varifrån en skuta kom roendes ut¹⁰. Jarlen saktade in, tog ner seglen och rodde in under ön med sina elva skepp och kom sedan inte att delta i striden. Danernas flock hade varit uppe på ön och siktat Olavs skepp. De dröjde tills alla hade passerat utom Olavs väldiga långskepp Ormen länge¹¹, varvid de skyndade ner till stranden och gjorde skeppen klara. Danerna rodde ut i sundet¹² framför norrmännen. Nu uppkom den stora kampen, ett av de största och mest berömda sjöslagen ”på havet i söder”¹³ ”vid Svolders mynning”¹⁴. ”Vendernas långskepp kom långt ifrån till striden”¹⁵.

Så följde den strid som kong Olav trots stor kämpaglöd förlorade. Han kan ha förlorat sitt liv där, men ingen vet detta med säkerhet¹⁶. Hur som helst erövrades hans berömda skepp Ormen länge, och landet delades mellan fienderna. De blev omtyckta och lät var och en själv avgöra om de ville kristnas.

Så slutar sagan om slaget vid Svolder.

hade passerat betyder det att han tänkt anfalla på ett tidigare stadium än det skulle komma att bli (möjligen vid inloppet till Öresund norrifrån för att undvika härjningar inne i sundet).

⁵ Den danska hären hade enligt texten kommit *österifrån* och skulle nu alla tillsammans bege sig *österut* till Vendland och ön Svold. Detta bör förstås så att det syftade på att de tre avdelningarna hade mötts kanske i närheten av Bornholm och seglat till Danmark som det står i texten att de gjort. Därför blev kursen östlig till Svold (om de låg vid de sydliga danska småöarna), annars snarare sydöstlig.

⁶ Ön måste ha varit stor för att kunna dölja en flotta om ett sjuttiotal fartyg.

⁷ Ön låg i mynningen av ett stort (”vitt”) sund. Det kan man läsa sig till i texten.

⁸ Det är helt klart av texten att danerna då låg väster (eller nordväst) om norrmännen.

⁹ Kursen sägs ha varit nordlig. Det stämmer med de här av mig tolkade förhållandena. Åtminstone var den väl nordvästlig.

¹⁰ Skeppen seglade först ut på öppet hav och sedan in mot Svold. De som rodde ut hade nog motvind, då norrmännen seglade och hade vinden med sig, troligen enligt kursen från Jomsborg mellan syd och ost.

¹¹ Taktiskt riktigt, för att bara Ormen länge skulle vara kvar att angripa.

¹² Roendet här tyder på att det inte rörde sig om några långa avstånd. De satte tydligen inte segel och hade motvind men kunde hinna ut framför Olavs seglande flotta som då måste ha gått ganska nära danernas gömställe på holmen.

¹³ Havet i söder syftar säkerligen på Östersjön (den västliga delen), alltså *söder om Norge*.

¹⁴ Här har en del tolkat det som om Svolder skulle vara en flod. Men det kan ju lika gärna ha varit ett sund, vilket allt annat i berättelsen tyder på och sägs rätt ut. Ön kallas oftast bara Svold. Sundet kanske har kallats Svolder.

¹⁵ Vendernas långskepp måste ha varit Sigvald jarls. Att de kom långt ifrån kan förklaras av att de hörde hemma vid Jomsborg eller kanske ännu längre österut. Det kan ha varit långt ifrån hemlandet (Norge) eller ifrån stridens centrum vid Svold, alltså i förhållande till danerna och Ormen länge.

¹⁶ Inget säger att han var dödligt sårad när han hoppade överbord. Dock kan han ha träffats av pilar underifrån i motsats till Kolbjörn stallare som höll sin sköld under sig när han hoppade. Hur som helst slutar sagan som den bör: varje läsare har möjlighet att tolka som den vill. Kanske Olav räddades ombord på ett skepp och kom tillbaka till Jomsborg och började ett nytt liv i obemärkthet och kanske fick en annan hustru och med henne levde lycklig i alla sina dagar. I alla fall hade han sett till att hans eftermäle aldrig skulle bli att han var feg.

Diskussion

Min tolkning av texten att **slaget stod vid Rügen** menar jag stämmer med sammanhanget och syftet med Olavs resa, både politiskt och militärstrategiskt. Texten är för mig helt tydlig med avstånd och väderstreck. Att Svold(er) skulle ha kunnat ligga i Svinesund, vid Rivö i Göta älvs mynning eller ha utgjorts av Ven i Öresund känns helt uteslutet: hur skulle man kunna få ihop det med texten? Någon har framkastat hypotesen om den lilla ön Greifswalder Oi(e) sydost om Rügen. Den ligger faktiskt strax utanför ett vitt sund, och den har en höjd med en utsiktspunkt. Men den verkar alldeles för liten för att kunna dölja en stor flotta, särskilt för 1000 år sedan när havet stod högre. Flottan måste ha varit helt dold, då kong Olav och hans män först inte upptäckte den, fast skeppen var nära och inom roddavstånd. Dessutom måste holmen ha kunnat rymma alla de hövdingar med sina följen som gick upp där och spanade efter Olav. Den som kommit med den hypotesen menar att det kunde vara "swald" i Greifswald som blev till Svold. Men "wald" på tyska betyder då som nu skog, och orten skrevs förr *Gripswold*.

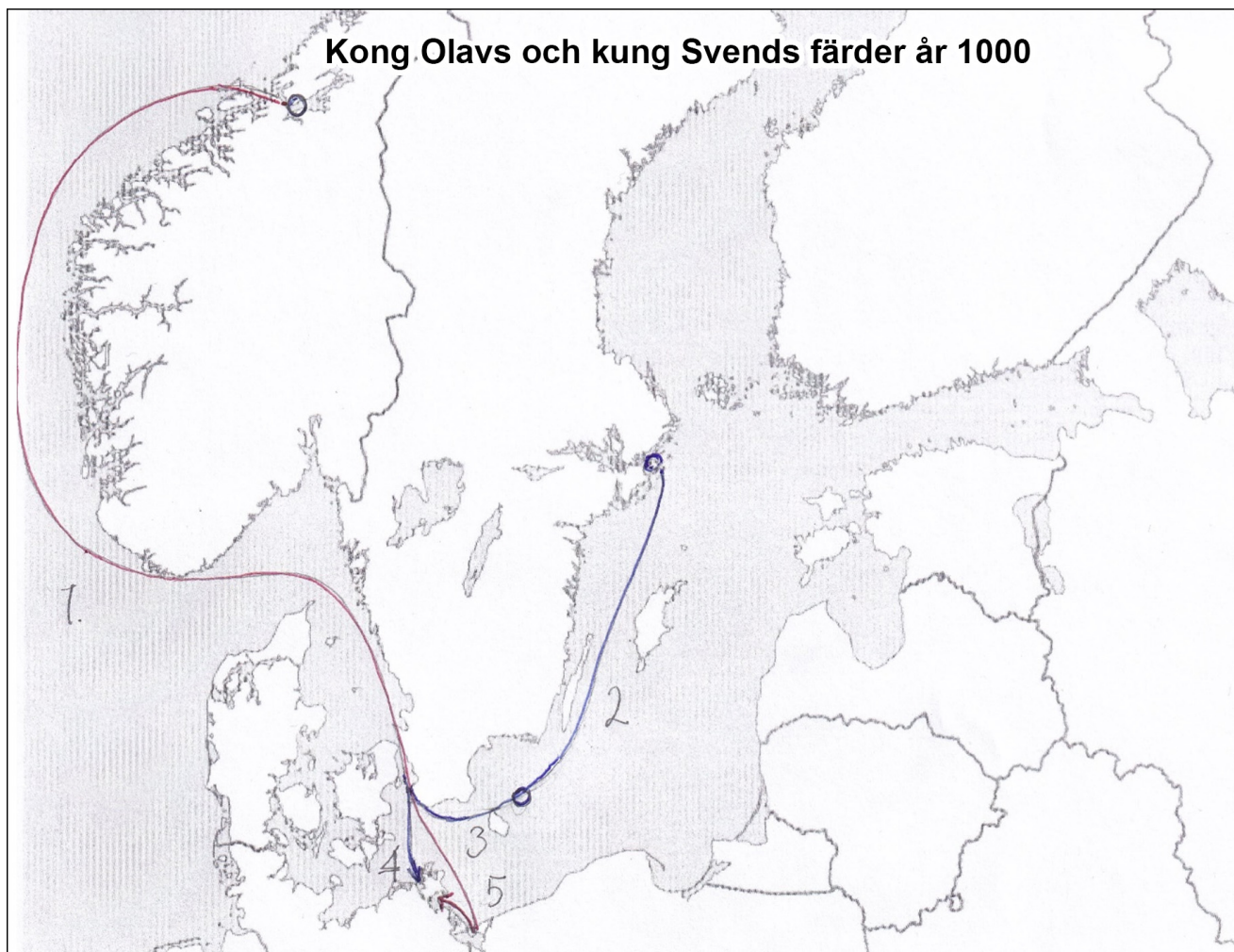
Så har vi Danholmen vid Stralsund. En holme med ett sådant namn har framkastats som en hypotes att vara Svold. Men det finns enligt mitt förmenande inget med den som anknyter till namnet Svold. Dessutom, förutom att den är liten och låg, ligger den långt inne i sundet (inte i mynningen) och kan inte ge någon utsikt mot farvattnen öster om Rügen. Nej, *kan det inte vara så att Svold är själva Rügen?* Det är en stor ö (fast mindre då) och bestod väl av flera öar och flera sund (som det står i texten att det var), den har ett större sund till fastlandet, troligen en livligt trafikerad farled, och där finns djupa vikar för skepp att gömma sig i. Svold kan i så fall vara en poetisk omskrivning av Rügen, eller så hette Rügen Svold då. Svold låter inte som ett namn som hör hemma på den nuvarande Västkusten utan mera tyskt/slaviskt. Man kan även tänka sig att "Grip" fallit bort och att det "swold" som blev kvar var det man kom ihåg när sagan skrevs efter ett par hundra år.

Det enda inte som verkar stämma med ovanstående resonemang är versen av Halldor okristne, vilken fått uppgifter från Skule Thorsteinson som var samtida med kong Olav och var med vid slaget vid Svolder. Där står något som i nutid har tolkats som att Olav seglade norrut längs med Halland och blev stoppad av danahären vid "fyrhuvudet" som man tolkar som den sista vårdkasen längs Halland norrut, på Rivö¹⁷. Hypotesen är att detta låg vid Rivö utanför Göta älv. Men avser dessa rader verkligen den här händelsen? De finns inte med i översättningen som använts här. Men de finns med i originalet: där står att de raderna finns i en vers om hur Erik Jarl manade på sina män. Varför skulle det då finnas något om en färd längs Halland? Och hur skulle det kunna förenas med texten i Heimskringla i övrigt som jag skrivit ovan? För mina ögon ser den tolkningen ut som en lösryckt liten bit med dunkel betydelse som inte stämmer med alla de många detaljer som redovisas i sagan. Och denna lösryckta bit har man sedan försökt att bevisa med delhypoteser som är rena gissningar och säkert har konstruerats med stor fantasi för att ge stöd för hypotesen. Man talar om "sward" (=Svold) som skulle betyda grässvål och säger sedan att detta skulle syfta på Danmarks lilja (=Danholmen) nära Rivö. Då gissar man att den skulle ha kallats för Sward innan den kallades Danholmen. Och så kopplar man ihop detta med att det nära Rivö finns ett skär som heter Guldskäret. Det skulle ha fått sitt namn av kong Olavs förgyllda sköld. Men det nuvarande skäret låg under vatten år 1000, och namnet finns inte belagt före år 1640. Och hur vet man att ordet fyr användes i stället för vårdkase år 1000? Det som finns skrivet om sådana konstruktioner är äldst kase/kasa eller vard(e). Och så menar man att kong Olav på en tänkt färd norrut längs Halland skulle ha följts av tända vårdkasar ända upp till Göta älv, där Svold skulle ha legat. Men vad betyder "fyr" i den här versen? Och varför skrivs "Halland"/"halland" där? Hur man än skulle kunna förklara dessa två ord, går det inte att få ihop det med allt annat i texten om Svold i Heimskringla.

Slutsats

Slaget vid Svolder stod i den omedelbara närheten av Rügen.

¹⁷ Kan man översätta orden så att man får ett "fyrhuvud"? Det ser inte lätt ut, då huvud och fyr står långt ifrån varandra. Ö. h. t. saknas en vederhäftig översättning av dessa rader.

Rött 1 = Olav Tryggvason: Nidaros-Jomsborg

Blått 2 = Kung Olof och Erik Jarl: Sverige-mötesplats med kung Svend (tre flottor)

Blått 3 = Alla tre vidare till Danmark

Blått 4 = De tre beger sig till bakhållet vid Svold

Rött 5 = Kong Olav: Jomsborg i Vendland-Svold och drabbningen (någonstans mellan pilarna 4 och 5)

Originalspråk med översättning

Svo segir Halldór ókristni að
Eiríkur jarl eggjaði þá sína menn:

Hét á heiftar nýta
hugreifr, með Óleifi
afr stökk þjóð um þóftur,
þengill sína drengi,
þá er hafvita höfðu
hallands um gram snjallan,
varð fyr Vinda myrði
vopneiðr, lokið skeiðum.

"Hallandshypotesens" tvivelaktiga översättning

þas hafvita höfðu
hallands of gram snjallan
varð fyr Vinda myrði
vápneiðr, lokið skeiðumnär

Hallands havsfyrars huvud
för tappre kungen stängts
med skeppen, förbyttes
för vender-fienden vapeneden